

Humanistische Luisterkring „Het Woord van de Week”

De bekrompenheid van „Christelijk Nederland”

(Overdruk uit „Mens en Wereld” nr. 7 van 28 maart 1959)

Administratie: Oudegracht 152 – Utrecht

Giro 58 t.n.v.

Humanistische Luisterkring „Het Woord van de Week”

De bekrompenheid van „Christelijk Nederland”

Op 7 februari 1959 zond het Humanistisch Verbond aan de Staatssecretaris van O., K. en W. het volgende telegram:

Protesteren tegen afwijzing eigen zendtijd Humanistisch Verbond in omroepwet op grond van argument dat Verbond geen kerk is, omdat eigen zendtijd gevraagd is niet als kerk maar als levensbeschouwelijk genootschap.

Dit was een antwoord op het argument van de staatssecretaris in de toelichting bij zijn ontwerp, dat het Humanistisch Verbond geen kerk was en derhalve geen kerkdiensten hield. Maar dat heeft het Verbond natuurlijk ook nooit beweerd. Integendeel, het heeft uitdrukkelijk zendtijd gevraagd als levensbeschouwelijk genootschap naast de kerken. Daarom slaat het argument van de staatssecretaris op ons verzoek als een tang op een varken. *En de staatssecretaris kon dat weten!* Dat wil ik in dit artikel graag duidelijk maken. Daartoe moet ik hier een stukje geschiedenis geven.

Het humanistische woord in de radio

Direct na de oorlog kwam de vraag op, hoe het humanisme, dat toen organisatorische vorm begon aan te nemen, zijn geluid in de radio kon laten horen. Het tijdelijk omroepbestel kende slechts uitzendingen van de regering, de omroepverenigingen, afzonderlijk of gezamenlijk, de wereldomroep en de kerken; ook de Radio-Volks-Universiteit had wat zendtijd. De Vrijdenkers-Radio-Omroep (VRO) was al voor de oorlog door de regering-Colijn uitgeschakeld; de Humanitair-Idealistische-Radio-Omroep (geheelonthouders, vegetariërs, enz. HIRO) kwam niet aan bod. Toch konden de humanisten niet berusten in het feit, dat zij geen gelegenheid hadden hun bezinningswoord ook via de radio te laten horen. Zij konden het gevoel niet van zich afzetten dat tallozen aan zo'n woord behoefte zouden hebben. Terwijl de ochtendwijdingen, avondoverdenkingen, toespraken, preken, diensten en missen van kerkelijke zijde niet van de lucht waren, was er geen

plaats voor principieel humanistische bezinning. Onder die omstandigheden achtte de VARA het een daad van eenvoudige rechtvaardigheid de humanisten iedere zondag een kwartiertje af te staan: de rubriek geestelijk leven, zondags kwart voor tien was geboren, en het werd een beslist succes. Tallozen stemmen hun radio iedere zondag op dat kwartiertje af en blijken er waardevolle stof tot overdenking in te vinden. Het hoeft geen betoog dat wij de VARA dankbaar waren (en zijn) voor de geboden gelegenheid, en men mag aannemen dat de VARA niet ontevreden is over de geboden stof. Maar ideaal was en is de toestand voor geen van beide partijen. Voor de VARA niet, omdat zij geen humanistische omroepvereniging is, en voor het Verbond niet, omdat het geen socialistisch genootschap is. Het bezwaar voor beiden is, dat zij zoals het nu gaat, licht vereenzelvigd worden met de ideeën van de ander. Tot beider ongenoegen. De VARA heeft er dan ook geen twijfel over laten bestaan, dat de regeling slechts zou gelden, totdat bij een definitieve omroepwet de plaats van kerken en humanistische organisaties zou zijn bepaald. Die definitieve omroepwet is thans aan de orde: zij voorziet niet in zendtijd voor het Humanistisch Verbond.

Het spreekt vanzelf, dat wij intussen niet stil hebben gezeten. Al heel veel jaren geleden hadden we een informatief gesprek met HIRO en VRO. Wij konden ons daarbij niet aan de indruk onttrekken, dat van die zijde het verlangen om de krachten te bundelen, niet overweldigend was. De bespreking bleef in het vage en liep op niets uit. Daar kwam bij dat wij ook iets anders beoogden: n.l. noch idealistisch voorlichtende, noch rationalistisch polemieke uitzendingen, maar humanistische bezinning; daaraan bestond blijkbaar behoefte; daartoe behoefden wij eigen zendtijd. Zo vroegen en verkregen wij op 27 januari 1954 een audiëntie bij minister Cals, die aan de nieuwe omroepwet werkte. De minister begreep onze wens, maar voelde er weinig voor er aan tegemoet te komen. Dat hing ook samen met het meningsverschil, waarin hij ondertussen met de protestantse kerken gewikkeld was, met name met het Inter-Kerkelijk-Overleg-in-Radiozaken (IKOR). Daarover nu een enkel woord.

Kerkdiensten en kerkelijke uitzendingen

In de nieuwe memorie over de omroepwet (van 1959) zetten de minister en de staatssecretaris nogmaals uiteen, wat ook al in 1954 het regeringsstandpunt was. Ze schrijven thans n.l. bij artikel C 4 (nieuw B 3):

„Dat voor kerkdiensten zendtijd ter beschikking wordt gesteld, vindt zijn verklaring in het feit, dat, hoe uitgebreid ook de programmataak der omroeporganisaties moge zijn, kerkdiensten uit hun aard daartoe niet behoren. Deze zijn voorbehouden aan de kerkgenootschappen zelve. Daarom wordt dan ook aan de kerkgenootschappen zendtijd gegeven voor het uitzenden van kerkdiensten. Echter niet voor kerkelijke uitzendingen, omdat dat begrip een veel wijdere strekking heeft waaronder ook die manifestaties kunnen worden gebracht, die naar strekking en inhoud geen duidelijk onderscheid inhouden ten opzichte van die, welke door omroeporganisaties kunnen worden gebracht.”

Ik zou me kunnen voorstellen dat de kerken hiertegenover zouden stellen, dat die kerkelijke uitzendingen weliswaar door de omroepverenigingen kunnen worden gebracht (in de vorm van gesprekken, klankbeelden, religieuze kunst, enz.), maar dat het tot de vrijheid van de kerken behoort te beslissen hoe zij binnen het kader van hun opdracht hun zendtijd willen besteden. M.a.w. dat zij ook voor dit doel niet afhankelijk willen zijn van de inzichten van b.v. de NCRV (of V.P.R.O.) waarmee zij zich niet (alle) willen vereenzelvigen. Zij zouden bezwaar kunnen hebben tegen de monopoliepositie van de omroepverenigingen op dit gebied, zonder behoefte te gevoelen door het oprichten van een nieuwe omroepvereniging mede te werken aan verdere versplintering van de radio-omroep. In elk geval blijkt, dat met name de Hervormde Kerk in het wetsvoorstel een miskenning ziet van haar eigen bijzondere verantwoordelijkheid.

Hoe dit zij: In 1954 redeneerde minister Cals aldus, dat toekenning van zendtijd aan het Humanistisch Verbond bezwaarlijk was, omdat hij dan ook aan de kerken het recht op kerkelijke uitzendingen niet langer kon onthouden. Wij meenden, dat een humanistisch bezinningswoord veeleer overeenkomst vertoont met een kerkdienst dan met kerkelijke uitzendingen en dat wij overigens geen bezwaar hadden tegen kerkelijke uitzendingen. Het zou mij trouwens niet verwonderen, als de minister omgekeerd tegenover de kerken het argument zou hanteren, dat hij aan hun verlangen niet tegemoet kon komen, omdat hij dan ook het Humanistisch Verbond zendtijd zou moeten geven. Aldus wordt de een tegen de ander uitgespeeld, terwijl vast staat dat althans de Hervormde Kerk en de Vrijzinnige Kerken enerzijds en het Humanistisch Verbond anderzijds elkaars rechten niet zullen betwisten.

Tegen beter weten in

Op 18 maart 1954 richtten wij ons ten verfolge op het onderhoud van 27 januari tot de minister met het verzoek om zendtijd voor uitzendingen van overeenkomstige aard als de kerken wordt toegestaan. Dit verzoek was vergezeld van een ontwerp-amendement op de nieuwe omroepwet met toelichting, dat bij dit artikel is afgedrukt. Het spreekt, dunkt me, voor zich zelf. Toen in de memorie van toelichting op de begroting 1959 (dus vijf jaar later) werd meegedeeld, dat het ontwerp van een nota van wijziging betreffende de omroepwet was gereedgekomen, schreven wij dat 20 oktober 1958 opnieuw. Wederom werd de minister het ontwerp-amendement in overweging gegeven en om eigen zendtijd voor bezinningstoespraken gevraagd. Op 7 februari 1959 verscheen de memorie van antwoord. Zij kende het Verbond geen zendtijd toe. Tegen beter weten in wekten men de suggestie alsof het Verbond als kerkgenootschap om zendtijd had gevraagd. Daartegen richtte zich ons protesttelegram, dat aan het begin van dit artikel is afgedrukt.

De toelichting bevat onder C5 (nieuw B4) nog de volgende „argumentatie”:

„Toekenning van zendtijd aan genootschappen, die geestelijke opbouw en verdieping beogen op andere grondslag dan de kerken, zou de opzet doorbreken van het in de wet neergelegde systeem, een systeem, dat – als gezegd – gebaseerd is op het bestaan van speciale organisaties ter behartiging van de omroep.”

„Men zou dit stelsel ongedaan maken, indien men in afwijking daarvan zendtijd zou toewijzen aan genootschappen, die zich eveneens bewegen op een terrein, dat ook door de omroeporganisaties wordt verzorgd.”

Hierop is mijn antwoord: Ik ontken met belistheid, dat dit soort uitzendingen door de omroeporganisaties kan worden verzorgd. Het is bij uitstek de taak van de genootschappen op geestelijke grondslag daarvoor de verantwoordelijkheid te aanvaarden. Dat de VARA ons tot nu toe gastvrijheid verleende doet daaraan niets af. Dat wij in samenwerking met de AVRO (sinds kort eens per maand) en met de VPRO sinds lang (nu en dan) voorlichtende en stimulerende uitzendingen verzorgen, raakt de zaak niet. Aan dit soort programma's (te vergelijken met de kerkelijke uitzendingen) zal in elk geval, naast de bezinningstoespraken op zondag behoefte blijven bestaan. De ervaring heeft onomstotelijk en afdoende geleerd, dat deze bezinningstoespraken niet behoren tot het terrein, dat ook door de omroeporganisaties wordt verzorgd. Dit „argument” is een drogreden, reeds vanwege het simpele feit dat er geen humanistische omroeporganisaties zijn!

Wij wensen ons niet te laten dringen in de positie van bedelaars om wat zendtijd bij de omroeporganisaties! Wij nemen met beslistheid stelling tegen de suggestie van „christelijk” Nederland, dat politieke, vrijzinnige of algemene omroeporganisaties eigenlijk toch al humanistisch zijn. Wij eisen ruimte voor onze uitzendingen op een wijze, die recht doet aan de eigen aard en waarde van onze levensovertuiging. Niet als tweede-rangs stichtelijkheid, maar als bezinning van eigen orde.

Het is de bekrompenheid van „christelijk” Nederland – wie zijn dat eigenlijk? de politici en organisators der confessionele machtsformaties? – dat zij de eigen aard van het humanisme miskennen. Maar zij vergeten dat in dit geval vast staat dat honderdduizenden wekelijks luisteren naar de humanistische uitzendingen, waarop veelal door honderden persoonlijk gereageerd wordt. Dat zegt wat in de radio-wereld! Dan kunnen de humanisten toch zelf een omroeporganisatie stichten? zegt men. Maar

dat willen wij niet. Wij wensen geen verdere verzuiling van de omroep! Wij hebben geen behoefte aan humanistische jazz-, hoorspel-, concert- en ontwikkelingsuitzendingen. Maar laat het ons niet gezegd worden, dat wij het niet zouden kunnen. Ik vraag alle lezers, humanisten en geestverwanten en sympathiserenden: Zou men ons terecht kunnen toevoegen, dat wij niet in staat zijn 1, 2 of 3% van de luisteraars te organiseren? Dat zijn 30.000, 60.000, 90.000 van de honderdduizenden, die naar ons luisteren! Dan vergist men zich naar mijn vaste overtuiging.

Alle schijnbaar zo objectieve redeneringen komen er op neer, dat humanisten de zendtijd onthouden zal worden, waarop christenen aanspraak kunnen maken. Dat is onaanvaardbaar. Wij maken aanspraak op 52-zondag-kwartiertjes voor humanistische bezinning. Want het gaat niet om de belangen van de humanistische beweging, maar om die van de luisteraars. Daar zal men meer van horen, denk ik.

DR. J. P. VAN PRAAG

Paragraaf 2 A: De zendtijd van genootschappen op geestelijke grondslag

Artikel C 5bis (nieuw B 4bis)

- 1. Aan genootschappen op geestelijke grondslag kan onze Minister telkens voor de tijd van vijf jaar op hun verzoek zendtijd toestaan voor uitzendingen van overeenkomstige aard als de kerken is toegestaan.*
- 2. Het totaal van de in het vorige lid bedoelde zendtijd bedraagt niet meer dan 1½% van de zendtijd van de binnenlandse omroep.*
- 3. Het derde lid van artikel C 4 (nieuw B3) en artikel C 5 (nieuw B4) zijn van overeenkomstige toepassing op uitzendingen van genootschappen op geestelijke grondslag.*

Toelichting

Artikel C 5 bis (nieuw B4 bis) 1. Onder genootschappen op geestelijke grondslag worden verstaan genootschappen, beogende uitsluitend of voornamelijk een bepaalde levensovertuiging te behartigen, die als zodanig in hoofdzaak niet van maatschappelijke of culturele aard is.

Erkend moet worden dat zulke organisaties op andere wijze moeilijk over hun passende zendtijd kunnen beschikken. Zij zullen naar genoegen duidelijk moeten maken, dat hun uitzendingen van zodanige aard zijn en zozeer in een behoefte voorzien, dat de toekenning van

zendtijd uit dien hoofde gerechtvaardigd is. De uitzendingen zullen dienovereenkomstig in hoofdzaak op rustdagen geschieden.

Wanneer gesproken wordt van uitzendingen „van overeenkomstige aard als de kerken is toegestaan”, dan wordt daarin niets uitgesproken omtrent waardering van deze uitzendingen vergeleken met die van de kerken, doch uitsluitend de nadruk gelegd op het feit dat zij in hun aard de grenzen die aan de uitzendingen der kerken zijn gesteld niet zullen overschrijden. Zo dienen b.v. in dit verband als uitzendingen die „overeenkomen” met kerkdiensten beschouwd te worden, die uitzendingen van genootschappen op geestelijke grondslag die beogen in de vorm van het gesproken woord op thetische wijze de bezinning te bevorderen op de geestelijke grondslagen van zulk een genootschap; uiteraard overeenkomstig het bepaalde in artikel A 16 (nieuw A 15).

2. Hetgeen bij artikel C 4 (nieuw B 3) tweede lid omtrent het maximum is opgemerkt, is hier uiteraard van overeenkomstige toepassing. Het laat zich niet aanzien, dat de zendtijd, uit dezen hoofde toe te kennen, voorhands meer dan een fractie van een percent van de totale voor de binnenlandse omroep beschikbare zendtijd zou gaan uitmaken.

Bij genootschappen als hier bedoeld bestaat geen aanleiding de erkenning voor onbepaalde tijd te verlenen. Bij de onderlinge verdeling zal rekening gehouden moeten worden met de betekenis van elk betrokken genootschap in het volksleven.